

LAURENT
BINET

ARGO

Laurent Binet

Ze stejnojmenného francouzského originálu
vydaného nakladatelstvím Éditions Grasset & Fasquelle
v Paříži roku 2009 přeložila Michala Marková.
Grafická úprava a sazba Martin Radimecký.
Obálku s použitím plakátu k filmu Smrtihlav navrhl Daniel Trojan.
Odpovědný a jazykový redaktor Martin Svoboda.
Odborný redaktor Tomáš Chrobák
Korektorka Radka Urbancová.
Technická redaktorka Alexandra Švolíková.
Vydalo nakladatelství Argo,
Milíčova 13, 130 00 Praha 3,
argo@argo.cz, www.argo.cz,
roku 2017 jako svou 3 266. publikaci.
Vytiskl PBTisk.
Vydání druhé.

ISBN 978-80-257-2163-6

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS
sklad: Za Halami 877
252 62 Horoměřice
tel: 226 519 383, fax: 226 519 387
e-mail: odbyt@kosmas.cz, www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit
v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz

PRVNÍ ČÁST

A tak prozaikova mysl opět skáče jako veverka po stromě; není ale na nás, abychom se to zvířátko snažili zahnat zpátky do klece.

Osip Mandelštam, *Konec románu*

Gabčík – tak se jmenuje – je osoba, která skutečně existovala. Jestlipak za roletami zšeřelého bytu, v němž ležel sám na železné posteli, slyšel zvenčí to charakteristické cinkání pražských tramvají? Rád bych tomu věřil. Prahu znám dobře, a tak si dovedu představit číslo tramvaje (které se možná od té doby změnilo), její jízdní řád i místo, kde Gabčík za staženými roletami leží, přemýšlí, poslouchá a čeká. Jsme v Praze, na rohu ulic Vyšehradská a Trojická. Tramvaj číslo 18 (nebo 22) zastavila před Botanickou zahradou. A co je hlavní – píše se rok 1942. V *Knize smíchu a zapomnění* Kundera prozrazuje, že se trochu stydí své postavy pojmenovávat, a i když jeho ostych není v jeho románech překypujících Tomáši, Taminami nebo Terezami vůbec znát, stopy téhle zjevné skutečnosti jsou v nich přítomny: je snad něco přízemnějšího než svévolně a v dětinské touze po dosažení pocitu skutečnosti, nebo přinejmenším z pohodlnosti, přiřadit vymyšlené postavě vymyšlené jméno? Podle mě měl Kundera zajít ve svém tázání ještě dál: co je vlastně přízemnější než vymyšlená postava?

Tak tedy: Gabčík doopravdy existoval a na tohle jméno zkrátka a dobře slyšel (i když ne vždycky). Jeho příběh je stejně pravdivý jako výjimečný. On a jeho přátelé jsou v mých očích strůjci jednoho z největších odbojových činů lidských dějin a nesporně

největšího odbojového činu druhé světové války. Už dlouho mu chci vzdát poctu. Už dlouho ho vídám, jak v tom pokojíku se staženými roletami a otevřeným oknem poslouchá cinkání tramvaje, jež zastavuje před Botanickou zahradou (v kterém směru? To nevím). Ale nejsem si jistý, jestli mu vzdám poctu tím, že tenhle obraz svěřím papíru, což právě pokrytecky činím. Srážím tak toho muže na úroveň obyčejné postavy a jeho činy na úroveň literatury: je to potupné šarlatánství, ale co mám dělat? Nechci s sebou ten obraz dál vláčet životem a aspoň se nepokusit ho znovu stvořit. Doufám jen, že za tím silným reflexním nátěrem idealizace, kterým tenhle úchvatný příběh opatřím, zůstane neposkvrněné a prostupné zrcadlo historie.

2

Nevzpomínám si přesně, kdy mi otec o tom činu vyprávěl poprvé, ale úplně ho vídím, jak v mém pokoji v našem panelákovém bytě říká slova jako „partyzáni“, „Čechoslováci“, možná i „atentát“, ale téměř jistě „zlikvidovat“, a pak tenhle letopočet: 1942. Našel jsem totiž tenkrát v jeho knihovně *Dějiny gestapa* od Jacques Delarua a začal je číst. Když si toho otec všiml, jen tak mimochodem mi k nim sdělil pár postřehů. Zmínil se o veliteli SS Himmlerovi a o jeho pravé ruce Heydrichovi, protektoru Čech a Moravy. A také mi vyprávěl o československé jednotce, která byla do Čech vyslána z Londýna, a o vlastním atentátu. Podrobnosti neznal (a já stejně neměl důvod se ho na ně vyptávat, protože v mém imaginárním světě tehdy atentát ještě nezaujímal

své dnešní místo), ale vycítil jsem to jeho typické lehké vzrušení, které se ho zmocňuje, když vypráví (obvykle už posté, protože – snad je to profesionální deformace, snad k tomu má sklon od přírody – se rád opakuje) něco, co ho nějakým způsobem zaujalo. On sám si myslím vůbec neuvědomil, jakou důležitost této historické epizodě přisoudil, protože když jsem s ním nedávno mluvil o svém záměru napsat na toto téma knihu, pozoroval jsem u něj jen zdvořilou zvědavost beze stopy nějakého zvláštního zaujetí. Víím ale, že ho tenhle příběh vždycky fascinoval, i když samozřejmě ne tak mocně jako mě. Také kvůli němu se do této knihy pouštím: je plodem několika slov, která věnoval dospívajícímu klukovi jeho otec, jenž sice tehdy ještě nebyl profesorem dějepisu, ale o historii uměl výborně, i když snad trochu neuměle, vyprávět.

Příběh s velkým P.

3

Už v dětství, dávno předtím, než se ty dvě země oddělily, jsem díky tenisu rozlišoval Čechy a Slováky. Tak například jsem věděl, že Ivan Lendl je Čech a Miroslav Mečíř Slovák. A přestože Slovák Mečíř byl jako hráč vynalézavější, talentovanější i sympatičtější než pilný, chladný a nesympatický Čech Lendl (který přes to všechno setrval na čele světového žebříčku 270 týdnů, což je rekord, jež teprve nedávno překonal Pete Sampras se svými 286 týdny), zároveň jsem se od otce dozvěděl, že za války Slováci kolaborovali, zatímco Češi vzdorovali. Pro můj mozek (jehož schopnost vstřebávat ohromující složitosti světa byla v té době

velice omezená) to tedy znamenalo, že všichni Češi byli jakoby od přírody odbojáři a všichni Slováci kolaboranti. Vůbec mi nepřišla na mysl Francie, která podobný schematismus vyvrací: my, Francouzi, jsme přece kolaborovali a vzdorovali zároveň. Abych pravdu řekl, v situaci ve válečném Československu jsem si udělal trochu jasno, teprve když jsem se dozvěděl, že Tito byl Chorvat (takže ne všichni Chorvati kolaborovali, a stejně tak ne všichni Srbové byli zřejmě v odboji): na jednu stranu tu byly Čechy a Morava (jinak řečeno to, co se dnes nazývá Českem), okupované Němci a připojené k Říši (v nezáviděníhodném postavení protektorátu, který byl považován za nedílnou součást Velkého Německa); na druhé straně stál Slovenský stát, papírově nezávislý, ale ve skutečnosti satelit nacistů. Z toho se o chování jednotlivců samozřejmě nedá vyvozovat vůbec nic.

4

V roce 1996 jsem přijel do Bratislavy, odkud jsem měl coby lektor francouzštiny vyrazit na jistou vojenskou školu na východním Slovensku. Jednou z prvních věcí, na které jsem se vypytl tajemníka vojenského ataše (tedy hned po dotazu na mé kufry, které si udělaly výlet do Istanbulu), byl atentát. Ten dobrý muž, praporčík, který se dříve specializoval na telefonní odposlechy v Československu a po konci studené války přešel do diplomacie, mi o celé události sdělil první podrobnosti. Nejprve měli atentát provést dva: jeden Čech a jeden Slovák. Potěšilo mě, že se operace měl účastnit i syn země, která mě nyní hostila (takže

slovenští odbojáři přece jen existovali). O samotné akci jsem se toho mnoho nedozvěděl, asi jen to, že jedna ze zbraní selhala právě ve chvíli, kdy z ní měl vyjít výstřel na Heydrichovo auto (a při stejné příležitosti jsem se dozvěděl právě to, že v okamžiku atentátu jel Heydrich v autě). Mou zvědavost ovšem podnítily hlavně události, které následovaly: jak se oba atentátníci se svými přáteli skryli v kostele a jak se je tam Němci pokusili utopit... Zvláštní příběh. Rád bych býval slyšel přesnější informace, ale praporčík už nic dalšího nevěděl.

5

Krátce po příjezdu na Slovensko jsem potkal jednu velice krásnou mladou Slovenku, do níž jsem se beznadějně zamiloval a s níž jsem prožil vášnivý vztah, který měl nakonec trvat skoro pět let. Právě díky ní jsem získal doplňující informace. V první řadě jména protagonistů: Jozef Gabčík a Jan Kubiš. Gabčík byl Slovák a Kubiš Čech – to prozradí zvuková podoba jejich příjmení. Tihle dva muži v každém případě zjevně tvořili nedílnou součást zdejší historické krajiny: Aurélie, ta mladá žena, se o nich, zřejmě jako všechny české i slovenské děti její generace, učila ve škole. Co se ostatního týče, znala ten příběh v hrubých rysech, ale nevěděla o moc víc než ten praporčík. Musel jsem si počkat ještě dva nebo tři roky, aby mi doopravdy došlo, co jsem od začátku tušil: že ten příběh co do románovosti a intenzity překonává i ty nejnepravděpodobnější literární fikce. A přišel jsem na to skoro náhodou.

Pronajal jsem pro Aurélii byt v centru Prahy, mezi Vyšehradem a Karlovým náměstím. Nuže, z tohoto náměstí vybíhá Resslova ulice, která vede k řece do míst, kde se nachází ona zvláštní budova, která jako by vlála ve větru a které Češi říkají „Tančící dům“. A právě v Resslově ulici, směrem dolů po pravé straně, je kostel. V boční stěně kostela zeje okénko, kolem kterého jsou v kameni zřetelné stopy po mnoha střelách, a je tu také pamětní deska, na které se mimo jiné dočteme jména Gabčíka, Kubiše a Heydricha, s nímž jsou jejich osudy navždy svázány. Nesčíslněkrát jsem kolem tohoto okénka prošel a nevšiml si ani stop po střelách, ani desky. Jednoho dne jsem se tu ale zastavil: našel jsem kostel, kde se parašutisté po atentátu ukryli.

Vrátil jsem se sem s Aurélií, když byl kostel otevřený a dala se navštívit krypta.

A v kryptě bylo všechno.

6

Byly tu ještě hrozivě čerstvé stopy po dramatu, které se v téhle kobce dovršilo před více než šedesáti lety: okénko z druhé strany, krátká vyhloubená chodbička, stopy střel na stěnách a na stropní klenbě, dvoje dřevěná dvířka. Byl tu však i český a anglický text, jehož součástí byly fotografie parašutistů, bylo tu jméno zrádce, byl tu plakát s nalezeným baloňákem, aktovkou a bicyklem, byl tu dokonce i samopal Sten, který se v tom nejnevhodnějším okamžiku zasekl, byly tu vzpomínky na ženy, byly tu nerozvázné řeči, byl tu Londýn i Francie, byli tu legionáři, byla tu

exilová vláda, byla tu vesnice jménem Lidice, byl tu mladý zvěd Valčík, byla tu tramvaj, která projela také v tu nejnevhodnější chvíli, byla tu posmrtná maska, byla tu odměna deset miliónů korun pro udavače, byly tu kapsle s kyanidem, byly tu granáty i ti, kdo je měli hodit, byly tu vysílačky a šifrované zprávy, byl tu vykloubený kotník, byl tu penicilín, který se dal opatřit jedine v Anglii, bylo tu celé jedno město pod knutou muže zvaného „Kat“, byly tu vlajky s hákovým křížem a odznaky s umrlčí lebkou, byli tu němečtí špióni, kteří pracovali pro Anglii, byl tu černý mercedes s prasklou pneumatikou, byl tu šofér, byl tu řezník, byli tu hodnostáři kolem rakve, byli tu policisté sklonění nad mrtvolami, byla tu strašlivá odvěta, byla tu vznešenost i šílenství, slabost a zrada, odvaha a strach, naděje a žal, byly tu všechny lidské vášně shromážděné na několika metrech čtverečních, byly tu židovské transporty, zmasakrované rodiny, obětovaní vojáci, byla tu pomsta a politický kalkul, byl tu člověk, který mimo jiné hrál na housle a věnoval se šermu, byl tu zámečnick, který nikdy zámky neopravoval, do stěn tu byl navždy vrytý duch odboje, byly tu stopy zápasu mezi silami života a smrti, byly tu Čechy, Morava, Slovensko, v několika kamenech tu byly obsaženy celé dějiny světa.

Venku bylo sedm set esesáků.

7

Při brouzdání na internetu jsem zjistil, že existuje film *Konference ve Wannsee*, v němž Heydricha ztělesňuje Kenneth Branagh.

Nelenil jsem, za pět euro včetně poštovního jsem si ho objednal na DVD a za tři dny jsem ho měl doma.

Jde o filmovou rekonstrukci konference ve Wannsee, kde 20. ledna 1942 Heydrich s Eichmannovou pomocí během několika hodin podrobně načrtl, jak bude provedeno konečné řešení. Tou dobou už v Polsku a Sovětském svazu začaly hromadné popravy, ale zatím je měly na starost likvidační jednotky SS, Einsatzgruppen, které se spokojily s tím, že stovky či dokonce tisíce obětí nahnaly na pole či do lesa a tam je postřílely z kulometů. Nepraktičnost této metody tkvěla v tom, že těžce zkoušela nervy katů a že škodila morálce mužstva, dokonce i tak ostřílených mužů, jako byli členové SD a gestapa – při jedné z takových masových poprav prý omdlel i sám Himmler. Nato začalo SS své oběti dusit v přeplněných nákladních autech, do kterých byly zavedeny výfukové plyny, ale technicky vzato byla tato zařízení značně primitivní. Po konferenci ve Wannsee svěřil Heydrich likvidaci Židů do péče svého věrného Eichmanna, jenž ji nadále řídil coby rozsáhlý logistický, sociální i ekonomický projekt.

Branagh ztvárnil Heydricha poměrně slušně: podařilo se mu skloubit mimořádnou laskavost s drtivou autoritou a vytvořit tak velice znepokojivou postavu. Já jsem se však nikde nedočtl, že by skutečný Heydrich dokázal jakkoliv a za jakýchkoliv okolností projevat laskavost, ať už předstíranou, či nefalšovanou. Jedna kratičká scéna z tohoto filmu ovšem dobře ukazuje psychologický i historický rozměr této postavy. Dva z účastníků konference spolu o samotě hovoří. Jeden z nich se druhému svěří s tím, co slyšel – že Heydrich je prý židovského původu –, a zeptá se, zda podle něj mohou být tyhle klepy pravdivé. Jeho partner mu trpce odpoví: „A proč se ho rovnou nezeptáte?“ První účastník zesíná jen při tom pomyslení. Fáma o židovském otci

Heydricha skutečně tvrdošíjně pronásledovala a otravovala mu mládí. Patrně byla nepodložená, ale i kdyby na ní něco bylo, faktem je, že Heydrich by jakožto velitel tajných služeb nacistické strany a SS mohl každou skvrnu v rodokmenu lehce zaretušovat.

V každém případě to nebylo prvně, co se Heydrich stal postavou stříbrného plátna, neboť ani ne rok po atentátu, v roce 1943, natočil Fritz Lang podle scénáře Bertolda Brechta propagandistický snímek nazvaný *I kati umírají*. Tento film události popisoval způsobem naprosto vyfabulovaným (Fritz Lang určitě netušil, jak to bylo doopravdy, a i kdyby to býval věděl, samozřejmě by to raději nikde nerozhlašoval), ale poměrně důmyslným: Heydrich byl zavražděn českým lékařem, členem vnitřního odboje. Ten se ukryl u dívky, jejíhož otce, univerzitního profesora, okupanti spolu s několika dalšími osobnostmi zatkli a hrozili popravami a represemi, pokud se vrah nepřihlásí. Zápletka, podávaná (za což nepochybně vděčíme Brechtovi) nesmírně dramatickým způsobem, se rozuzlí, když se odbojářům podaří hodit celou věc na kolaborantského zrádce, jehož smrtí končí celá aféra i film. Ve skutečnosti z toho ani partyzáni, ani čeští obyvatelé nevyvázli tak lacino.

Fritz Lang se rozhodl Heydricha předvést poměrně vulgárním způsobem, jako zženštilého devianta, totálně degenerovanou osobu, která si neustále pohrává s bičíkem, čímž se podtrhuje jednak jeho nelidskost, jednak jeho úchylné sklony. Je pravda, že skutečný Heydrich byl považován za sexuálně zvrhlého a vyznačoval se komickým falzetem, který ostře kontrastoval se zbytkem jeho osobnosti, ale ve své nadutosti a topornosti a se svým arijským profilem neměl s tím stvořením, jež se produkuje v Langově filmu, naprosto nic společného. Pokud by člověk chtěl najít poněkud pravděpodobnější zobrazení, vyplatí se spíš

znovu se podívat na Chaplinova *Diktátora*: titulního hrdinu Hynkela tu vidíme ve společnosti dvou poskoků, jednoho tloušťtíka, jehož vzorem byl očividně Göring, a druhého – vysokého a mnohem mazanějšího hubeňoura, chladného a prkenného: nejde o Himmlera, protože to byl šeredný mrňous s knírkem, ale spíš o Heydricha, jeho velice nebezpečnou pravou ruku.

8

Asi posté jsem se vrátil do Prahy a také do krypty, kam mě doprovodila jiná mladá žena, nádherná Nataša (navzdory svému jménu Francouzka; dítě komunistů, ostatně jako my všichni). První den byla krypta z důvodu státního svátku zavřená, ale přímo naproti je podnik, který se jmenuje U Parašutistů – nikdy předtím jsem si ho nevšiml. Uvnitř jsou stěny přímo poseté fotografiemi, dokumenty, malbami a plakáty, které se k události vztahují. Stěnu proti vchodu zdobí velká nástěnná kresba Velké Británie s vyznačenými vojenskými základnami, na nichž se české armádní jednotky připravovaly na své mise. Dali jsme si tu s Natašou pivo.

Druhý den jsme se v otvíracích hodinách vrátili, provedl jsem Natašu kryptou a poprosil ji o pár fotografií. Na chodbě promítali krátkou filmovou rekonstrukci atentátu: snažil jsem se poznamenat si dějiště dramatu, abych se tam zajel podívat, ale je to poměrně daleko od centra, na periférii. Navíc se změnilly názvy ulic a dalo mi ještě hodně práce zasadit si atentát do přesného místa. Na odchodu z krypty jsem si vzal dvojjazyčný leták inzerující výstavu nazvanou „Atentát“ česky, „Assassination“

anglicky. Mezi těmito dvěma titulky byla fotografie představující Heydricha obklopeného německými důstojníky a ve společnosti svého zdejšího pobočníka, sudetského Němce K. H. Franka. Všichni v parádních uniformách stoupali po táflováném schodišti. Výstava se konala ve Vojenském muzeu nedaleko stanice metra Florenc, ale na letáku nebylo žádné datum (jen otvírací doba muzea). Ještě ten den jsme tam vyrazili.

U vchodu do muzea nás velice pozorně uvítala drobná po-starší dáma: patrně byla ráda, že vidí vůbec nějaké návštěvníky, a doporučila nám nejrůznější výstavy, které si v muzeu můžeme prohlédnout. Mě ale zajímala jen jedna jediná, a na tu jsem také ukázal: vstup do expozice zdobil ohromný poutač, který po vzoru plakátů k hollywoodským hororům oznamoval výstavu o Heydrichovi. Vrtalo mi hlavou, jestli je to stálá expozice. Vstup byl nicméně zdarma, stejně jako do zbytku muzea, a když se ta drobná paní zeptala, jaké jsme národnosti, vybavila nás doprovodným textem v angličtině (velice ji mrzelo, že nám může nabídnout jen angličtinu nebo němčinu).

Výstava předčila veškerá má očekávání. Měli tu všechno: kromě fotografií, dopisů, plakátů a nejrůznějších dokumentů jsem si tu mohl prohlédnout zbraně a osobní věci parašutistů, jejich dokumentaci z anglické služby včetně poznámek, ocenění a pochval, Heydrichův mercedes s prasklou pneumatikou a dírou v pravých zadních dveřích, osudný milostný dopis, který se stal příčinou lidického masakru, pasy strůjců atentátu s fotografiemi a množstvím dalších autentických, převratných dokladů o tehdejších událostech. Zuřivě jsem si zapisoval, i když jsem věděl, že jmen, dat a detailů je příliš. Na odchodu jsem se té maličké paní zeptal, jestli se doprovodný text, který mi půjčila, dá koupit – byly v něm všechny legendy a komentáře: s lítostivým

výrazem mi řekla, že bohužel ne. Ta velmi dobře vypravená knižka byla ručně sešitá a zjevně nebyla na prodej. Dáma si ale všimla, jak mě to mrzí, a nepochybně ji také dojala moje lámaná čeština, a tak mi nakonec svazeček vzala z rukou, rozhodným pohybem ho nacpala Nataše do kabelky a posunkem nám naznačila, ať nic neříkáme a zmizíme. Vděčně jsme se s ní rozloučili. Je pravda, že vzhledem k počtu návštěvníků muzea ten text určitě nikomu nechyběl. Ale milé to bylo i tak. O dva dny později, dvě hodiny předtím, než nám jel autobus do Paříže, jsem se do muzea ještě vrátil a donesl té paní bonboniéru. Byla celá zmatená, nechtěla si ji vzít. Jenže ten svazeček, který mi věnovala, je tak obsažný, že bez něj – a tedy bez ní – by moje kniha určitě nevznikla v té podobě, v jaké vzniká teď. Škoda že jsem se jí nezeptal, jak se jmenuje – mohl bych jí tu poděkovat o něco důstojněji.

9

Ještě na gymnáziu se Nataša dvakrát za sebou účastnila celonárodní soutěže o historii odboje a dvakrát ji dokonce vyhrála, což se, pokud je mi známo, před ní ani po ní nikomu jinému nepovedlo. Díky tomuto dvojímu vítězství dostala mimo jiné možnost dělat vlajkonošku při jedné vzpomínkové slavnosti a navštívit koncentrační tábor v Alsasku. Cestou tam jela v autě s jistým starým odbojářem, kterému padla do oka, půjčil jí spoustu knížek a dokumentů, a pak se jeden druhému ztratili z dohledu. O deset let později mi o tom vyprávěla se zcela pochopitelným provinilým pocitem, protože všechny ty půjčené věci pořád měla u sebe

a netušila ani, jestli je ten odbojář ještě naživu. Navrhl jsem, že bychom se s ním mohli sejít, a i když se mezitím přestěhoval na druhý konec Francie, vypátral jsem ho.

Takže jsme se za ním vydali. Navštívili jsme ho v krásném bílém domě u Perpignanu, kde se ženou žil.

Upíjeli jsme muškát a poslouchali jeho vyprávění o tom, jak se dal k odboji, jak vstoupil k makistům a co měl u nich za úkoly. V roce 1943 mu bylo devatenáct a pracoval u strýce v mlékárně. Strýc byl Švýcar a mluvil německy tak dobře, že si vojáci, kteří k němu chodili pro proviant, zvykli pokaždé se u něj zdržet a poklábosit si. On dostal nejdřív za úkol vybírat z těch rozhovorů zajímavé informace, například o přesunech jednotek. Pak začal takzvaně „dělat padáky“, tedy pomáhal sbírat bedny s materiálem, které v noci shazovala spojenecká letadla. A když dospěl do věku, kdy mu začalo hrozit totální nasazení v Německu, utekl k makistům, sloužil tu u bojových jednotek a účastnil se osvobození Burgundska, a to – podle počtu Němců, které údajně zabil – celkem aktivně.

Jeho vyprávění mě upřímně zaujalo, ale zároveň jsem doufal, že se z něj dozvím i něco, co bych mohl využít pro svou knížku o Heydrichovi. Co přesně, to jsem netušil.

Zeptal jsem se, jestli po vstupu k makistům absolvoval nějaký vojenský výcvik. Vůbec žádný, řekl mi. Až později ho naučili, jak se zachází se samopalem, a dostal pár lekcí: rozborku a sborku se zavázanýma očima, střelby. Ale když přišel, prostě mu strčili samopal do ruky, a šmytec. Byl to samopal anglické výroby, Sten. Zřejmě naprosto nespolehlivá zbraň: stačilo udeřit pažbou o zem, a celý zásobník se vystřílel do vzduchu. Takový šlendrián. „Sten byl na hovno. Jinak se to říct nedá.“

Takže na hovno. Vida...

Tvrdil jsem sice, že šedá eminence Hynkela-Hitlera v Chaplinově *Diktátorovi* byla inspirovaná Heydrichem, ale není to pravda. Nevycházím z faktu, že v roce 1940 byl Heydrich stále ještě ve stínu a širší veřejnost, natož Američané, ho neznala. V tom zjevně není potíže: Chaplin mohl jeho existenci *předpovědět*. Pravda je ta, že diktátorův nohsled je ve filmu sice prezentován jako had, jehož inteligence kontrastuje se směšností jeho kolegy, té zjevné parodie na tlustého Göringa, ale i jeho osobnost je obdařena dávkou komična a unylosti, v níž budoucího pražského kata nepoznáváme.

Pokud jde o filmová ztvárnění Heydricha, v televizi jsem právě zhlédl starý film Douglase Sirka, nazvaný *Hitlerův šílenec*. Jde o americký propagandistický snímek natočený za jediný týden; v kinech se objevil velice krátce před Langovým filmem *I kati umírají*, v roce 1943. Zcela vymyšlený děj (stejně jako ten Langův) umístil centrum odboje do Lidic, obětní vesnice, která dopadla stejně jako francouzský Oradour. V zápletky jde o postoj vesničanů k parašutistovi, který se do vsi dostal z Londýna: budou ochotní mu pomoci, nebo ho nechají na holičkách, či dokonce zradí? Potíž je v tom, že film jaksi redukuje organizaci atentátu na místní iniciativu, která vyplynula ze souhry okolností (Heydrich náhodou projíždí Lidicemi, kde náhodou našel útočiště parašutista, další náhodou se zjistí přesný čas, kdy tudy protektorův vůz pojede, a tak dále). Zápletka je tedy mnohem slabší než v Langově filmu, který se, i díky Brechtově scénáři, dramaticky rozpíná do rozměrů skutečné národní epikeje.

Naproti tomu herec, který v Sirkově filmu ztělesňuje Heydricha, je vynikající. V první řadě se mu podobá fyzicky. Rovněž se mu podařilo zahrát krutého člověka, aniž by ho vybavil příliš

očividnými tiky, což je berlička, kterou si vypomohl Lang, aby podtrhl Heydrichovu zdegenerovanou duši. Heydrich totiž sice byl zlovolný gauner, ale nebyl to žádný Richard III. Dotyčným hercem byl John Carradine, otec Davida Carradina, tedy Tarantinova Billa. Nejvydařenější pasáží je scéna na smrtelné posteli: umírající Heydrich v horečkách, upoutaný na lůžko, vede k Himmlerovi cynický proslov, který nepostrádá shakespearovských ozvuků, ale zároveň mi připadá poměrně pravděpodobný: pražský kat, ani hrdina, ani zbabělec, odchází bez lítosti a bez fanatismu, a mrzí ho přitom jediné – že opouští život, k němuž byl tak připoutaný, tedy ten svůj.

Řekl jsem „pravděpodobný“.

11

Ubíhají měsíce a roky, během kterých ve mně ten příběh stále bytní. A zatímco můj život běží dál a jako každý život ho utvářejí radosti, dramata, osobní zklamání a naděje, police v bytě se mi plní knížkami o druhé světové válce. Hltám všechno, co mi přijde pod ruku, ve všech možných jazycích, zhlédnu každý film, který dávají v kině – *Pianistu*, *Pád Třetí říše*, *Ďáblovu dílnu*, *Černou knihu* a tak dále –, v televizi mám permanentně naladěný historický kanál. Dozvim se spoustu věcí, z nichž některé s Heydrichem souvisejí jen vzdáleně, ale říkám si, že hodit se může všechno, že pro pochopení ducha doby musím tu dobu vstřebat, a navíc jakmile se dá sněhová koule vědomostí do pohybu, dál se už kutálí sama. Nakonec mě množství nasbíraných

informací začne děsit. Na dvě napsané stránky jich tisíc přečtu. Při takovém tempu umřu dřív, než se mi podaří vylíčit byt jen přípravy atentátu. Cítím, že můj v zásadě správný hlad po pramenech se mění v kouli na noze: vlastně se z něj stává záminka k oddálení samotného psaní.

Zároveň mám pocit, že veškeré události mého každodenního života mě k tomu příběhu vracejí. Nataša si pronajme na Montmartru garsonku v domě číslo 4206, a mě hned napadne – červen 1942. Když mi oznámí datum, kdy se má vdávat její sestra, hned zvesela křičím: „Sedmadvacátého května? To snad ne! Výročí atentátu!“ (Nataša strne.) Loni v létě jsme při návratu z Budapešti projížděli přes Mnichov: na velkém náměstí ve starém městě se jako nějaká halucinace odehrává sraz neonacistů; rozpačití Mnichované mi tvrdí, že nic takového nikdy neviděli (nevím, jestli jim mám věřit). Poprvé v životě si pouštím film od Rohmera: hlavní postava, dvojitý agent operující ve třicátých letech, se setkává s Heydrichem osobně. Ve filmu od Rohmera! Pobaveně zjišťuji, že jakmile se člověk začne o nějaké téma hodně zajímat, jako by ho k němu všechno směřovalo.

Také čtu plno historických románů, abych zjistil, jak se s nástrahami žánru vyrovnávají ostatní. Někteří projevují značnou kázeň, jiní na přesnost tak trochu kašlou, dalším se zase daří zručně manévrovat mezi mělčinami historických skutečností, aniž by museli příliš fabulovat. Přesto mě zaráží, že ve všech případech fikce vítězí nad historií. Logiku to sice má, ale stejně mi to nejde do hlavy.

Úspěšným příkladem je podle mého názoru román Vladimira Poznera *Sudidlem v zubech*, příběh barona von Ungerna – toho, který v komiksu *Corto Maltese na Sibíři* zkříží cestu titulnímu hrdinovi. Poznerův román je rozdělený na dvě části: první se odehrává v Paříži a vypráví o spisovateli, jenž pátrá po informa-

cích o své postavě. Druhá část námi nemilosrdně mrští přímo doprostřed Mongolska, a rázem se ocitáme v románu v pravém slova smyslu. Výsledek je velice poutavý a zdařilý. Tuhle pasáž si čas od času znovu přečtu. Abych byl přesný, obě části dělí krátká spojovací kapitola nazvaná „Tři stránky historie“, která končí těmito slovy: „Započal se rok 1920.“

Připadá mi to geniální.

12

Maria se snaží už asi hodinu nepříteliš zdařile brnkat na piano, když zaslechne, že se rodiče vracejí. Otec Bruno přidrží dveře své ženě Elizabeth, jež drží v náruči novorozeně. Zavolají dcerku: „Pojď se podívat, Marie! To je tvůj bratříček. Je ještě maličký, tak na něj buď hodná. Jmenuje se Reinhardt.“ Maria nezřetelně přikývne. Bruno se nad miminkem skloní. „Ten je krásný!“ prohlásí. „A jaké má světlé vlásky!“ doplní Elizabeth. „Určitě z něj bude hudebník.“

13

Samozřejmě bych mohl, a možná dokonce měl, po způsobu například Victora Huga, místo úvodu na deseti stránkách dlouze popsat město Halle, kde se Heydrich v roce 1904 narodil. Mluvil bych o ulicích, o obchodech, o památkách, o všech místních

zajímavostech, o administrativním uspořádání, o infrastruktuře a kulinářských specialitách, o obyvatelích a jejich náladě, o jejich způsobech a politickém smýšlení, o jejich vkusu a trávení volného času. Pak bych přešel na detail domu Heydrichových, na barvu rolet a závěsů, na nábytek v pokojích, na dřevo stolu uprostřed salónu. Následovalo by podrobné vyličení klavíru, doplněné zevrubným přehledem německé hudby začátku století, jejího místa ve společnosti, skladatelů, otázky ohlasu děl, významu Wagnera... a zde by teprve začínalo skutečné vyprávění. Vzpomínám si na tu nekonečnou, aspoň osmdesátistránkovou odbočku v *Chrámě Matky Boží v Paříži*, která rozebírá fungování středověkých soudních institucí. Ta pasáž mi připadala velice silná, nicméně jsem ji tenkrát přeskočil.

Zlehka tedy začínám svůj příběh stylizovat. Jde to celkem dobře. I když u některých pozdějších epizod se budu muset přemáhat, abych přehnaně nestavěl na odív svoje vědomosti a nerozepisoval do přílišných podrobností scénu, o které jsem nasbíral až moc informací, musím přiznat, že o Heydrichově rodném městě mám vědomosti spíše kusé. V Německu jsou dvě města jménem Halle, a já v tomto okamžiku dokonce ani nevím, které z nich to je. Prozatím usoudím, že na tom nesejde. Uvidíme.

14

Učitel vyvolává: „Reinhardt Heydrich!“ Reinhardt vykročí ke stupínku, když jedno z dětí zvedne ruku: „Pane učiteli, proč mu neříkáte tak, jak se doopravdy jmenuje?“ Třídou to radostně

zašumí. „Všichni přece vědí, že se jmenuje Süss!“ Třída vybuchne, žáci řvou smíchy. Reinhardt nic neříká, jen zatne pěsti. Nikdy nic neříká. Má nejlepší známky ve třídě. Zanedlouho bude nejlepší i v tělocviku. A není Žid. Tedy doufá. To jen jeho babička se prý podruhé vdala za Žida, jenže ten s jeho rodinou neměl nic společného. Takhle si tedy přebíral všechny ty klepy a otcovo rozhořčené popírání, ale po pravdě řečeno si tím vůbec není jistý. Zatím aspoň všem vytře zrak při tělocviku. A až se večer vrátí domů, stačí otci před pravidelnou hodinou hry na housle říct, že byl zase nejlepší, a otec na něj bude pyšný a pochválí ho.

Jenže ten večer se hodina houslí nekonala a Reinhardt dokonce ani nedostal možnost otci vyprávět, co bylo ve škole. Když se vrátil domů, dozvěděl se, že je válka.

„Proč je válka, tati?“

„Protože Francie a Anglie Německu závidí, synu.“

„Proč mu závidí?“

„Protože Němci jsou silnější než oni.“

15

Nic nepůsobí v historickém příběhu vyumělkovaněji než dialogy zkonstruované na základě pokud možno přímých svědectví z víceméně první ruky, a to pod záminkou, že chceme mrtvým stránkám minulosti vdechnout trochu života. Na úrovni stylu se tento postup snoubí s názorným popisem, jenž má za cíl načrtnout obraz tak živý, aby měl čtenář pocit, že ho přímo vidí. Když chcete oživit nějaký dávný rozhovor, výsledek vyznívá často

nuceně a působí zcela opačně, než jak jste měli v úmyslu: příliš odhalí nitky, které příběh vedou, příliš zdůrazní hlas autora, který se snaží vrátit hlas postavám, jež si chtěl přizpůsobit.

Jsou jen tři případy, kdy lze věrně zrekonstruovat rozhovor: na základě zvukového, filmového či stenografického záznamu. Navíc ani posledně jmenovaný způsob není zárukou přesnosti do poslední čárky. Stává se, že stenograf zestručňuje, shrnuje, mění formulace, vytváří syntézu, ale dá se říci, že duch a tón projevu zůstanou jakž takž zachovány.

Moje dialogy budou každopádně smyšlené – s výjimkou případů, kdy se budu moci opřít o přesné, spolehlivé a do posledního písmenka věrné prameny. Bude jim pak ale přisouzena role nikoliv líčení, ale naopak čehosi jako podobenství. Buď tedy maximální přesnost, nebo maximální názornost. A aby nebyl čtenář zmatený, všechny dialogy, které si vymyslím (ale nebude jich moc), budou koncipovány jako divadelní scény. Kapka stylizace v oceánu pravdy.

16

Malý Heydrich je roztomilý, světlolasý hoch, dobrý a pilný žák, rodiči milovaný, zdatný houslista, pianista a chemik, zároveň ale oplývá hlasem jako řehtačka, který mu ve škole vyslouží první z dlouhé řady přezdívek: říkají mu „Koza“.

Je to doba, kdy se mu ještě lze posmívat, aniž by za to hrozila smrt. Přitom jde však o ono choulostivé údobí dětství, kdy se rodí nenávisť.

V knize *Smrt je mým řemeslem* vytvořil Robert Merle románovou biografii Rudolfa Hösse, velitele Osvětimi, pomocí svědectví a poznámek, které Höss sepsal ve vězení, než byl v roce 1947 oběšen. Celá první část je věnována jeho dětství a přímo vražedné výchově, které se mu dostalo od ultrakonzervativního, mimořádně rigidního otce. Autor měl jasný záměr: snaží se zjistit příčiny, ba dokonce najít vysvětlení životní dráhy svého hrdiny. Robert Merle se pokouší uhodnout – záměrně říkám uhodnout, nikoliv pochopit –, jak se z člověka stane velitel Osvětimi.

Pokud jde o Heydricha, tento záměr – říkám záměr, nikoliv ambici – nemám. Netvrdím, že se Heydrich stal strůjcem konečného řešení proto, že když mu bylo deset let, jeho malí spolužáci mu říkali „Koza“. Nemyslím si ani, že za to jakkoliv mohou ústrky, kterým byl vystaven pro svůj údajný židovský původ. O těchto skutečnostech se zmiňuji jen kvůli ironickému zabarvení, které vrhají na jeho osud: z „Kozy“ se nakonec stane muž tak mocný, že se mu bude říkat „nejnebezpečnější člověk Třetí říše“. A Žid Süss se promění ve „velkého стратега holocaustu“. Kdo by si to byl pomyslel?

Živě si to představuji.

Reinhardt s otcem se sklánějí nad mapou Evropy roztaženou na velkém stole v salónu a přemísťují drobné vlaječky. Soustředí

se, neboť doba je vážná a situace se vyvíjí nepříznivě. Slavná armáda Viléma II. je oslabena vzpourami. Ty ale rozvrátily i francouzskou armádu a Ruskem naplno zmítá bolševická revoluce. Německo našťestí není jako zaostalé Rusko. Německá civilizace spočívá na pilířích tak pevných, že je komunisté nikdy nemohou zničit. Ani oni, ani Francie. A samozřejmě ani Židi. V Kielu, Mnichově, Hamburku, Brémách i Berlíně se německá disciplína chápe otěží rozumu, moci a války.

Dveře se však otevřou a do pokoje vtrhne matka Elizabeth. Je celá bez sebe. Císař abdikoval. Byla vyhlášena republika. Kancelérem je jmenován socialista. Chtějí podepsat příměří.

Reinhardt strne, oněmí, vytřeští oči a otočí se k otci. Ten ze sebe až za pár dlouhých vteřin vypraví jedinou větu: „To není možné.“ Je 9. listopadu 1918.

19

Nevím, proč byl Heydrichův otec Bruno antisemita. Zato ale vím, že byl považován za velmi zábavného chlapíka. Údajně to byla veselá kopa, výtečný společník. Mimochodem se říkalo, že vypraví tak skvělé vtipy, že prostě musí být Žid. Přínejmenším tenhle argument o jeho synovi neplatí: ten nikdy žádným zvláštním smyslem pro humor nevynikal.

Německo prohrálo, země zmítá chaos a podle názoru stále rostoucího počtu obyvatel ji Židé a komunisté vlečou do záhuby. Mladý Heydrich jako tolik jiných udělá silácké gesto a nechá se naverbovat k Freikorpsu, k dobrovolnické organizaci, která by ráda zastoupila armádu a vyřídila si to se všemi, kteří jsou nalevo od extrémní pravice.

Tyto Svobodné sbory, polovojenské jednotky, jejichž úkolem je boj proti komunismu, se domnívají, že sociálně-demokratická vláda by jejich existenci mohla oficiálně posvětit. Můj otec by řekl, že na tom není nic divného, protože podle něj jsou socialisté odjakživa zrádci. A paktování s nepřítelem je jejich druhou přirozeností. Má po ruce vždycky spoustu příkladů. Namátkou – právě sociální demokraté potlačili povstání spartakovců a nechali zlikvidovat Rosu Luxembourgovou. Prostřednictvím Freikorpsu.

O Heydrichově působení ve Freikorpsu bych se mohl rozepsat podrobněji, ale nepřipadá mi to nutné. Stačí vědět, že jakožto jejich přívrženec se zapojil do „jednotek technické podpory“, které měly za úkol bránit v případě generální stávkou obsazení továren a zajišťovat fungování veřejných služeb. Takže už tenkrát měl velice vyhraněný vztah ke státu.

Na skutečných příbězích je příjemné, že se nemusíte starat o to, jestli působí reálným dojmem. Nemusím teď uvádět na scénu mladého Heydricha v dotyčném životním období. V letech 1919 až 1922 stále ještě žije u rodičů v Halle (je to Halle-an-der-Saale, zjišťoval jsem si to). Za tu dobu se Freikorps rozšíří prakticky všude. Z jednoho ze sborů se stane slavná „bílá“ námořní brigáda korvetního kapitána Erhardta. Na zástavě má hákový kříž

a její bojový popěvek se jmenuje *Hakenkreuz am Stahlhelm* („Hákový kříž na přilbě z ocele“). To jsou podle mého názoru mnohem lepší kulisy než sebedelší popis.

21

Je krize, v Německu zuří nezaměstnanost, doba je zlá. Malý Heydrich se chtěl stát chemikem, jeho rodiče snili o tom, že z něj bude hudebník. V časech krize se ale stává útočištěm armáda. Heydricha okouzily hrdinské činy legendárního admirála von Lucknera, rodinného přítele, kterého ve stejnojmenném knižním trháku sepsaném na jeho počest překřtili na „Mořského démona“, a tak se dává k námořnictvu. Jednoho rána roku 1922 tenhle světlovlasý čahoun nastupuje do důstojnické školy v Kielu. V ruce drží černé pouzdro s houslemi, dárek od otce.

22

Berlin je křižník německého námořnictva, na kterém jako zástupce kapitána působí Wilhelm Canaris, hrdina světové války, bývalý tajný agent a budoucí velitel kontrarozvědky wehrmachtu. Jeho žena, houslistka, pořádá u nich doma o nedělích hudební večery. I stane se, že se v jejím smyčcovém kvartetu uvolní místo. Mladý Heydrich, který slouží na lodi Berlin, je přizván, aby tě-

leso doplnil. Zřejmě hraje dobře a jeho hostitelé – na rozdíl od druhů ve zbraní – našli v jeho společnosti zalíbení. Stane se stálým hostem hudebních večerů Frau Canarisové, během nichž naslouchá vyprávění svého nadřízeného a ta ho nepřestávají fascinovat. „Špionáž!“ říká si. A nepochybně spřádá plány.

23

Heydrich je fešným důstojníkem Reichsmarine a obávaným šermířem. Jeho reputace z mnohých soubojů mu u jeho bojových druhů vydobude alespoň respekt, když už si nezískal jejich přátelství.

V Drážďanech se toho roku pořádá turnaj pro německé důstojníky. Heydrich nastoupí k souboji se šavlí, nejkrutější zbraní, na kterou je odborník. Na rozdíl od fleretu, kde zásahy obstarává jedině hrot, se v případě šavle bodá, ale zejména seká celou čepelí a zásahy, uštěďrované jako rány bičem, jsou nepoměrně brutálnější. Navíc šerm šavlí skýtá mnohem zábavnější podívanou. To vše mladému Reinhardtovi naprosto vyhovuje. Toho dne ovšem už v prvním kole spláče nad výdělkem. Kdože je jeho protivník? To jsem při svém pátrání zjistit nedokázal. Představuji si ho jako mrštného, lstivého a tmavovlasého leváka; možná to nebyl Žid, to by hrálo velkou roli, možná byl jen čtvrtinový. Nevzrušený borec, který uniká, odmítá útočit, dělá jeden úhybný manévr za druhým a všemožně drobně provokuje. Heydrich je obecně považován za favorita. Proto je čím dál tím nervóznější, jeho výpady míjejí cíl a končí ve vzduchu, ale vždycky se mu nějak

poraží vyrovnat skóre. Při posledním výpadu je však s nervy už tak na dně, že padne do nastražené pasti, příliš energicky se vrhne vpřed, skočí přímo do cesty krytu s odvetou a dostane zásah do hlavy. Ucíť, jak mu břit protivníkovy šavle zařinčí o kuklu. Vypadává v prvním kole. Vzteky bez sebe praští šavlí o zem. Rozhodčí mu udělí dťtku.

24

Stejně jako ve Francii je i v Německu První máj svátkem práce, jehož původ se datuje od dávného rozhodnutí II. internacionály uctít velkou dělnickou stávkou, konanou 1. května 1886 v Chicagu. Je to však také výročí události, jejíž dosah se nedal odhadnout okamžitě, jejíž důsledky ale byly nezměrné a již zjevně nikde na světě nikdo oslavovat nebude: 1. května 1925 založil Hitler elitní jednotku původně zamýšlenou jako tělesnou stráž, osobní gardu složenou ze špičkově vycvičených fanatiků vyhovujících mimořádně přísným rasovým měřítkům. Vznikl tehdy *obranný oddíl*, Schutzstaffel, jinak řečeno SS.

V roce 1929 se tato speciální garda přemění ve skutečné milice, v polovojenskou organizaci, již dostane na starost Himmler. A právě ten po převzetí moci ve třiatřicátém v rámci jednoho projevu v Mnichově prohlásí:

„Každý stát potřebuje elitu. Elitou národně-socialistického státu je SS. Právě zde se na základě rasové selekce vyhovující dnešním požadavkům zachovává německá vojenská tradice, německá důstojnost a vznešenost a výkonnost německého průmyslu.“